

І. М. Терюханова,
*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник;*
Н. К. Стульпінас,
науковий співробітник

**УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ
ЗАЙНЯТОСТІ ЩОДО ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ
ІНВАЛІДІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ**

У статті здійснено аналіз системи професійного навчання осіб з інвалідністю за направленням Державної служби зайнятості. Ви-явлені основні проблеми професійного навчання інвалідів та розроблені

пропозиції щодо підвищення рівня охоплення інвалідів професійним навчанням, що сприятиме зростанню рівня їхньої зайнятості.

Ключові слова: інваліди, зайнятість, професійне навчання, проблеми, пропозиції.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні дедалі більше уваги приділяється професійній освіті та професійному навчанню інвалідів як передумови підвищення конкурентоспроможності вказаної категорії населення на вітчизняному ринку праці, збільшення частки їхньої зайнятості та працевлаштування, поліпшення якості життя.

Законами України «Про дошкільну освіту», «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» за інвалідами закріплюється право та встановлюються державні гарантії та пільги на здобуття освіти.

Крім того, починаючи з 01.01.2007 р. після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації інвалідами права на трудову зайнятість» від 23.02.2006 р. № 483/IV, служба зайнятості стала активніше включатися до процесу професійного навчання інвалідів завдяки отриманню інвалідами можливості набувати статус безробітного, одержувати низку соціальних послуг та здобувати профосвіту за направленням органів Державної служби зайнятості.

Однак на сьогодні існують певні проблеми професійного навчання інвалідів за направленням Державної служби зайнятості, які обмежують можливості їхнього подальшого працевлаштування на ринку праці та їх інтеграцію у суспільне життя.

Метою статті є аналіз ситуації щодо охоплення інвалідів професійним навчанням за направленням державної служби зайнятості в Україні та в регіонах, зокрема з урахуванням даних вибіркового обстеження та розроблення на цій основі пропозицій щодо підвищення рівня охоплення інвалідів професійним навчанням та його якості відповідно до вимог сучасного ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження Зміни в українському законодавстві привели до збільшення чисельності незайнятих інвалідів, які бажають отримати роботу через центри зайнятості (з 17370 осіб у 2006 р. до 30992 осіб у 2008 р., або у 1,8 разу) (табл. 1).

Таблиця 1 — Професійне навчання інвалідів за направленням Державної служби зайнятості у 2006–2008 рр.

Область	Чисельність інвалідів, які перебували на обліку в центрах зайнятості з питань працевлаштування, осіб			Чисельність інвалідів, які пройшли професійне навчання, осіб			Рівень охоплення інвалідів професійним навчанням за направленням державної служби зайнятості, %		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Україна	17370	22155	30992	123	717	2294	0,7	3,2	7,4
АР Крим	709	798	873	2	23	58	0,3	2,9	6,6
Вінницька	407	766	1287	1	22	97	0,2	2,9	7,5
Волинська	475	606	1050	0	18	73	0,0	3,0	7,0
Дніпропетровська	1579	1905	2493	15	55	115	0,9	2,9	4,6
Донецька	2191	2990	4239	18	97	282	0,8	3,2	6,7
Житомирська	792	906	1420	2	37	76	0,3	4,1	5,4
Закарпатська	282	323	443	3	7	33	1,1	2,2	7,4
Запорізька	968	1085	1278	6	17	52	0,6	1,6	4,1
Івано-Франківська	409	600	849	3	6	39	0,7	1,0	4,6
Київська	202	469	727	1	23	80	0,5	4,9	11,0
Кіровоградська	476	516	618	11	22	56	2,3	4,3	9,1
Луганська	985	1415	1574	3	26	140	0,3	1,8	8,9
Львівська	725	767	1008	1	41	159	0,1	5,3	15,8
Миколаївська	570	671	906	11	35	101	1,9	5,2	11,1
Одеська	617	512	823	14	27	80	2,3	5,3	9,7
Полтавська	706	923	1478	4	24	85	0,6	2,6	5,8
Рівненська	453	753	1174	0	22	119	0,0	2,9	10,1
Сумська	587	645	838	0	23	56	0,0	3,6	6,7
Тернопільська	262	525	831	3	12	59	1,1	2,3	7,1
Харківська	729	1067	1538	15	43	171	2,1	4,0	11,1
Херсонська	638	535	544	0	21	38	0,0	3,9	7,0
Хмельницька	506	948	1693	3	38	79	0,6	4,0	4,7
Черкаська	844	826	1119	2	17	72	0,2	2,1	6,4
Чернівецька	235	268	351	2	9	37	0,9	3,4	10,5
Чернігівська	658	819	1183	3	17	73	0,5	2,1	6,2
м. Київ	285	406	531	0	26	58	0,0	6,4	10,9
м. Севастополь	80	111	124	0	9	6	0,0	8,1	4,8

У регіональному розрізі найбільше інвалідів перебувало на обліку в центрах зайнятості у 2008 р. в таких областях: Донецькій — 4239 осіб, Хмельницькій — 1693, Луганській — 1574 особи, Харківській — 1538 осіб з числа інвалідів.

Чисельність інвалідів, які пройшли професійне навчання за направленням Державної служби зайнятості, збільшилась за вказаний період у 18,7 разу у 2008 р. (з 123 осіб у 2006 р. до 2294 осіб). Лідерами у 2008 р. були Донецька (282 інваліди), Харківська (171 інвалід), Львівська (159 інвалідів), Луганська (140 інвалідів), Дніпропетровська (115 інвалідів) області.

На сьогодні професійне навчання інвалідів організовується за такими професіями: перукар, столяр, кравець, закрійник, кухар, бармен, касир, секретар, а також за такими напрямками підготовки: пошиття та ремонт взуття, комп'ютерний набір та верстка тексту, технічне обслуговування, ремонт офісної та комп'ютерної техніки, бухгалтерський облік. Набуває актуальності серед інвалідів навчання у сфері народних промислів (лозоплетіння, вишивання в національних традиціях, виробництво кераміки, бляхарські роботи, виготовлення шкіряних виробів) [1, с. 124].

Відповідно рівень охоплення інвалідів професійним навчанням за направленням Державної служби зайнятості підвищився з 0,7% у 2006 р. до 7,4% у 2008 р. від чисельності інвалідів, які перебували на обліку в службі зайнятості у відповідних періодах. У розрізі регіонів України вказаний показник має значні коливання — від 15,8% у Львівській області, 11,1% — у Миколаївській та Харківській областях, 11,0% — у Київській області до менше 5% ніж чисельності інвалідів, які перебували на обліку в службі зайнятості у Дніпропетровській, Запорізькій, Івано-Франківській, Хмельницькій областях та м. Севастополі.

Однак державна статистична звітність не дає можливості проаналізувати чисельність інвалідів, які перебували на її обліку, за освітою. Це можна зробити лише шляхом вибіркового обстеження.

НДІ праці і зайнятості населення у 2007 р. здійснив вибіркове обстеження 3036 інвалідів у всіх регіонах України, які зверталися до органів праці та соціального захисту населення з питань освіти та працевлаштування (більшість з них потім користувалися послугами Державної служби зайнятості). Більшість опитаних інвалідів мали середню освіту — 1340 осіб, або 44,1% чисельності всіх опитаних інвалідів по Україні. Професійно-технічну освіту мали 1058 опита-

них інвалідів, або 34,8%; вищу — 601 особа, або 19,8%; початкову — 125 осіб з числа інвалідів, або 4,1% (рис 1).

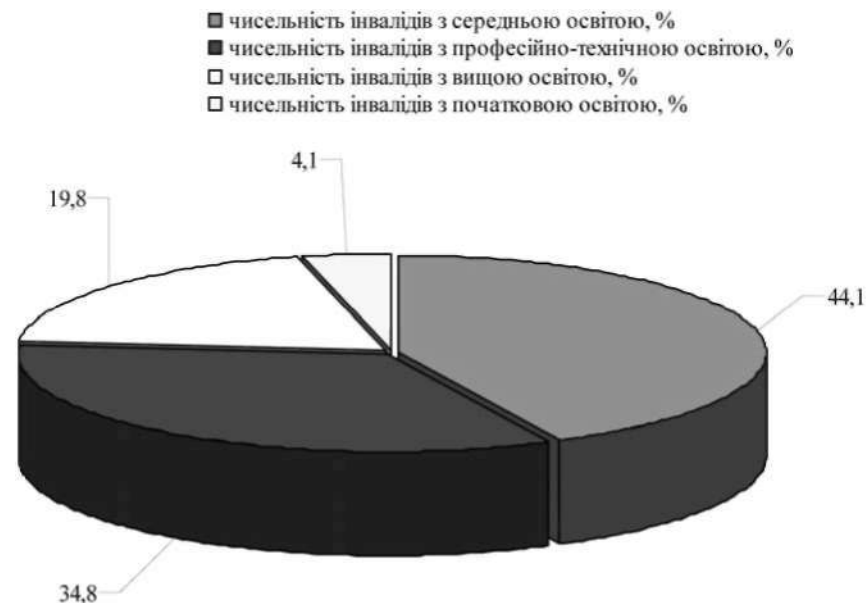

Рис. 1 — Розподіл інвалідів за рівнем освіти (за результатами вибіркового обстеження)

Таким чином, професійною освітою охоплено 54,6% опитаних інвалідів. Наприклад, у містах Києві та Севастополі інваліди з вищою освітою перевищують третину опитаних інвалідів. У Волинській, Донецькій, Кіровоградській, Луганській, Хмельницькій областях інваліди з професійно-технічною освітою становлять більше 40% загальної чисельності опитаних інвалідів у вказаних регіонах.

Тим часом 48,2% становлять інваліди з початковою та середньою освітою. Понад 50% інвалідів із середньою освітою було у Закарпатській, Кіровоградській, Тернопільській, Харківській, Черкаській, Чернігівській областях та м. Севастополі. Осіб з числа інвалідів, які мали початкову освіту, було у Харківській області 13,9%, Закарпатській області 9%, Київській області 8% загальної чисельності опитаних інвалідів вказаних регіонів. Саме на цих осіб, насамперед, потрібно спрямовувати зусилля державних органів щодо професійної

освіти або їх професійного навчання з метою подальшого їх раціонального працевлаштування.

Таким чином, основними проблемами професійного навчання інвалідів за направленням Державної служби зайнятості на сьогодні є:

— недостатній рівень охоплення інвалідів професійним навчанням, особливо це стосується молоді з числа інвалідів без освіти;

— недостатній перелік професій (спеціальностей), за яким здійснюється професійне навчання інвалідів, особливо це стосується підприємницької діяльності та надомної праці;

— недосконалість статистичної звітності з проблем професійного навчання інвалідів за направленням державної служби зайнятості, яка не дає можливості проаналізувати дані щодо рівня освіти інвалідів, які перебувають на обліку у службі зайнятості; низький рівень працевлаштування інвалідів, які пройшли професійне навчання; невелика чисельність інвалідів, які пройшли профнавчання в професійному розрізі, зокрема за напрямками підприємництва;

— недостатній розвиток новітніх форм організації профнавчання інвалідів;

— відсутність спеціально розроблених для інвалідів програм їхнього профнавчання та дослідження ефективності реалізації цих програм протягом певного часу;

— недостатній розвиток профнавчання інвалідів під конкретні робочі місця;

— обмеження переліку професій для здійснення профнавчання інвалідів переважно заробітничими професіями, тоді як значна частина інвалідів, які бажать працювати, мають вищу освіту.

Висновки і пропозиції. Для підвищення рівня та поліпшення якості професійного навчання інвалідів в Україні необхідно:

— збільшити чисельність інвалідів, направлених на професійне навчання до служби зайнятості, за рахунок збільшення фінансування на ці заходи із Фонду соціального захисту інвалідів та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України;

— розширити перелік професій для професійного навчання інвалідів з урахуванням потреб регіональних ринків праці, можливостей та побажань самих інвалідів, зокрема за напрямками підприємства та надомної праці, за спеціальностями фахівців;

— удосконалити статистичну звітність з питань професійного навчання інвалідів, зокрема ввести у форму № 2-ПН «Звіт про працевлаштування і зайнятість населення, яке звернулося до служби зайнятості України» (річна) такі показники:

— чисельність інвалідів, які перебували на обліку в службі зайнятості за освітою, зокрема молоді з числа інвалідів;

— чисельність інвалідів, які були працевлаштовані після проходження професійного навчання, в тому числі за набутою у процесі навчання професією, за іншою професією, самостійно зайняті;

— чисельність інвалідів, які пройшли професійне навчання, в розрізі професій (спеціальностей), виділивши окремо професійне навчання за напрямками підприємництва;

— розробити спеціальні програми професійного навчання для різних категорій інвалідів, наприклад молоді, жінок, та методику оцінювання ефективності таких програм протягом двох років їх реалізації;

— провести активну інформаційно-роз'яснювальну роботу серед інвалідів з питань можливостей служби зайнятості у проведенні професійного навчання інвалідів, забезпеченні певних прав та усунення дискримінації у сфері навчання та зайнятості;

— розширити професійне навчання інвалідів за сучасними освітніми програмами та впровадити новітні форми організації навчання (дистанційне, модульне навчання, особистісно орієнтовані навчальні технології), які найбільше відповідають потребам і можливостям інвалідів;

— продовжити пошук напрямів розширення та поглиблення взаємодії з усіма залученими до процесу сприяння працевлаштуванню інвалідів структурами, зокрема державною службою зайнятості, органами праці та соціального захисту населення, Фондом соціального захисту інвалідів, громадськими організаціями інвалідів, роботодавцями тощо.

Забезпечення інвалідам достатніх умов і можливостей в оволодінні професійними знаннями — прояв ціннісного ставлення до людини, визнання їхніх прав на працю нарівні з іншими. Лише за таких умов можливо інтегрувати вказаних осіб у суспільство.

В статтє проведен анализ системы профессионального обучения людей с инвалидностью по направлению Государственной службы занятости. Выявлены основные проблемы профессионального обучения инвалидов и разработаны предложения по повышению уровня охвата инвалидов профессиональным обучением, что способствует повышению уровня их занятости.

Ключевые слова: инвалиды, занятость, профессиональное обучение, проблемы, предложения.

In the article the analysis of vocational training system for people with disabilities under direction of State employment service was made. Main problems in the sphere of vocational training for people with disabilities are discovered and proposals are developed to increase the level of coverage of people with disabilities with vocational training to increase the rate of employment.

Key words: people with disabilities, employment, vocational training, problems, proposals.

Література

1. Про становище інвалідів в Україні: національна доповідь. — К., 2008. -200 с.